

Cultureel Debâcle

Bij het Schiller-Theater hebt U enkele jaren geleden in Leben Gundlings Friedrich von Preussen Lessings Schlaf Traum Schrei van Heiner Müller gespeeld. Ook een stuk dat een discussie inhoudt met de traditie van de Duitse Verlichting, uiteraard vanuit een heel andere gezichtshoek dan Mozart. Ziet U desondanks een verband?

Als Heiner Müller zich bezighoudt met de Duitse geschiedenis, en daarvoor aanknoopt bij Friedrich de Tweede, en bij Lessing, en op die manier de oorsprong van de Pruisische traditie toont, dan heeft hij het natuurlijk vooral over de gevaren die in het Duitsland van nu nog bestaan, de trauma's van na de oorlog. Hij klopt de geschiedenis af en onthult dat er eigenlijk niet zo veel veranderd is. De deling van Duitsland is een logische geschiedenis, het fascisme was geen bedrijfsongeval.

Tien jaar geleden bent U, zoals U het uitdrukt, 'van samenleving veranderd', U bent uit de DDR weggegaan en U woont nu in West-Berlijn. Daarover hebt U onder andere gezegd dat het artistieke klimaat in de DDR zo slecht geworden was, omdat de hele cultuur zo verschrikkelijk gebureaucratiseerd was. Hebben uw 'verandering van samenleving' en die bureaucratie iets met elkaar te maken?

Het 'buitensmijten' van de zanger Wolf Biermann in 1979 was voor vele mensen in de kunstwereld een teken om in verzet te komen. Een verzet waar het systeem uiteraard niet op gereageerd heeft. De Biermann-geschiedenis is eigenlijk de inleiding geweest van de politieke catastrofe waarin de DDR terecht gekomen is: het culturele en ook psychologische débâcle waarin die Honecker-bandieten het land hebben doen belanden. Het kapotgaan van het Berliner Ensemble heeft ook met ons vertrek te maken maar dat was niet beslissend: ik vond het enkel verschrikkelijk dat precies het theater van Brecht stuk ging door bureaucratisering, door ritualisering, door het carriërisme van mensen als Manfred Wekwerth die meer in de politiek dan in de kunst bedrijvig waren, door erfgenamen van Brecht die een soort miniatuur-kapitalisme bedreven hebben.

We hebben Oost-Duitsland verlaten omdat we fundamenteel niet meer konden leven met die Honecker-gruwel, terwijl we geen kans meer zagen daar ook maar iets tegenover te plaat-

sen. Toneelspelen betekent werken voor het heden, schrijven kan je misschien nog doen voor de schuif van je bureau. We hebben niet met veel trompetgeschal het land verlaten: ik heb veel kritiek op de Bondsrepubliek, en ik beschouw deze ontwikkeling niet als het ultieme geluk. Op dit ogenblik zie je in het Oosten de mislukking van een poging, die door corruptie verraan is, terwijl het in het Westen die overvloed aan geld en rijkdom is die het land enigszins *Un-geistig* maakt. Ik schrik op als ik zie hoe Helmut Kohl een land regeert, dat is angstaan- gend.

Bestond in het begin van de 80er jaren al het algemene gevoel dat de pogingen van de DDR om een 'ander Duitsland' op te bouwen geestelijk volkomen mislukt waren?

Het gevoel dat dit de rechtstreekse weg naar de catastrofe was bestond al eerder. We hebben daarvoor gewaar- schuwd, maar we hebben weinig solidariteit ervaren. De mensen die het nu luid uitschreeuwen over vrijheid, dat zijn heel andere mensen. Het gaat er nu om ervoor te zorgen dat niet ook de laatste restanten van dit maatschappelijk experiment ten gronde gaan.

Beweging

Hoe waren uw gevoelens toen begin november 1989 de DDR ineen stuurde?

Niet de DDR als dusdanig stuurde ineen, enkel de heersende klik. De hele bevolking heeft zich toen in beweging gezet, iets wat ik absoluut niet meer had verwacht. Dat hebben we altijd gezegd: "Beweging! Beweging!". Er mag geen stilstand zijn. Het was een verhaal in twee delen: het ineen- sturen van het criminele systeem van de "Staatssicherheit" en tegelijk, in het begin toch, het ontwaken van zeer grote "Vernunft". De manifestatie van 4 november in Oost-Berlijn, waar mijn vrouw en ik aan hebben deelgenomen, was voor mij persoonlijk de meest indrukwekkende politieke belevenis die ik heb meegemaakt: geen pogrom- stemming, geen *Deutschland einig Vaterland*-gebrul. Het ging enkel om democratische veranderingen in deze DDR. Daarna is de stemming omgeslagen: eenmaal de vrijheid als principe verworven, heeft zich er helaas veel gepeupel tussen vermengd, heel wat neo-fascisten ook. Je moet dat ook begrijpen: de mensen in de DDR moeten eerst zichzelf terugvinden. Ik heb geen schrik voor een één-gemaakt

Duitsland, als het maar op een democratische manier groeit. Gevaarlijk is enkel de annexionistische houding van de Westerse politici. Ze zeggen ver- eniging maar bedoelen inbeslagname.

Ik vind het heel gevaarlijk dat in de éénwording van Duitsland het hele culturele en psychologische groei- en toenaderingsproces vergeten wordt, en de hele discussie gevoerd wordt op het niveau van de markt en de economie. Elke oproep tot omzichtigheid wordt tegenwoordig onmiddellijk verketterd. Dat is een gevaar dat kan escaleren. Het tempo waarmee iemand als Kohl zijn gang gaat, is ongezond en getuigt van een totaal gebrek aan historisch besef, het is lage hebzucht. Je moet geen laarzen meer aantrekken om een land te veroveren, je kan het gewoon opkopen. Die oude *Vaterland*-idee is negentiende-eeuws reactionair gedoe. Verstandige politici als Genscher, Von Weizsäcker en Brandt zeggen dat het enkel nog om Europa kan gaan, om een veel verregaander integratie.

Bananenroes

Bedroeft de recente evolutie van de DDR u?

Neen, je kan niet verwachten dat na veertig jaar Stalinisme, waarbij de hele idee van het socialisme verraden is, de mensen zich gedragen als wezens met een bewonderenswaardige traditie. Uit hun 'bananenroes' kan zich een eigen politiek en economische DDR-democratie ontwikkelen. Als je omwille van het Stalinisme het hele socialistische model op de vuilnisbelt zou gooien, dan moet je ook het hele christendom afschaffen omwille van de Inquisitie, dan moet je het kapitalisme omwille van het fascisme veel fundamenteeler in vraag stellen.

Ik ben niet tegen Duitse éénmaking, ik ben tegen HER eniging. Ik ben voor een hogere eenheid, als "negatie van de negatie". Het kan toch niet dat twee naties die veertig jaar gescheiden waren en bovendien nog een veel langere historische traditie van verdeeldheid kennen, gewoon bij elkaar gesmeten worden. Het is een leugen dat Duitsland voordien zo sprookjesachtig was. Het sterke ene Duitsland heeft twee wereldoorlogen veroorzaakt. Deze bevolking, de derde generatie na het fascisme, moet ook democratie leren, en verdraagzaamheid en nabuurschap. Dat is een moeizame weg.

Vaclav Havel, in zijn boekje Poging om in de waarheid te leven zegt dat de